

A. Gergely András
Ifjúság, életesemény több dimenzióban
Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016

Rejtőzködő tudás, rejtjelzett adatok, kibeszélés, kármentés, generációs problematikák széles skálája – ez talán a most megjelent tanulmánykötet legélesebben kihangzó üzenete.¹ Átlapozásnyi tanulság, hogy lényegében végtelen számú megközelítési aspektus, szemléletmód, tematika, módszertani kísérlet, be- és rálátás kínál „tudást” arról: ki és mi ma „az ifjúság”, s mit hordoz korosztályi, életszakasz-beli, élethelyzeti, demográfiai, származási, rétegződési, fogyasztási, munkapiaci elhelyezkedési, oktatási és egyéb színtereken. Nem „úgy általában ifjúság”, hanem kifejezetten a magyarországi fiatalok volt itt a kutatások célpontja, de képbe kerül az európai felmérések némely anyaga, egy sor jeles hazai kutatás, számos összehasonlításra érdemes mutató, melyek a gazdasági erőforrások, a termékenység, a család- és gyermekvállalás, az egészségfelfogások, a fogyasztás, a vallás, a civil világban részvétel, a szabadidős tevékenységek, migráció, online színterek megannyi dimenzióját pontosítják. Tizenhárom tanulmány, huszonhárom szerző, pályakezdőtől nyugalmazott egyetemi docensig, genderkutatótól szociálpolitikusig, szabadidő-kutatótól rétegződés-módszertanossig megannyi változatban, akiket jobbra többedik (vagy állandósult) kutatási területként jellemez az ifjúsági és generációs témakör. Röviden tehát: négyszáz oldalon a most elérhető, legfrissebb és legautentikusabb összképet kapjuk a mai magyar ifjúságról. Az Olvasó rögtön tesztelheti is fantáziáját: mit lehet ennyi érdemi, magvas, kőkemény hivatkozási és módszertani adatsorokra épülten alátámasztott közlésről egy aprócska led fénykörébe emelve elmondani...?! Mi látszik át mindebből annak, aki nem módszertanos szakértő, nem érdektelen ügyintéző, nem aggódó nagymama vagy okoskodó bölcsész csupán, hanem társadalomtudományi érdeklődéssel veszi kezébe a kötetet? Milyen tónusra talál, mit olvashat-elemezhet ki e kötetből, melyben roppant szisztematikusan fölépített és igen árnyalt összképre lehet?

Átfogó válasz persze nem lehetséges, hisz ez is a kérdés céljától és szándékától, mélységétől és elértésétől függ, nem pedig a közlők szándékától.

¹ *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016. Tanulmánykötet.* Szerkesztette: Nagy Ádám. Excenter Kutatóközpont, Budapest. 408 oldal. www.real.mtak.hu/83478/1/Margon_kivul_web_u.pdf

Utóbbtól, s e rejtekező ellentmondást fel is mutatva, már a szerkesztő előszava is tartalmaz cseles jelzéseket és riasztó sugallatokat arról, van-e összkép, ismerhető-e ilyesmi „hivatalos” közlés formájában, s az adatbázisok, alapkutatások során fölhalmozódott ismeretanyag még kellőképpen érvényes-e, ha két évvel ezelőtti elemzésre épül, mely nem került ki az átláthatóság uniós kirakatába... „A kötet szerzői – miközben nem vitatják a ’hivatalos’ kötet szerzőinek szakmai és erkölcsi elkötelezettségét – a fent említett, a transzparencia körébe tartozó vizsaszasságokkal azonban nem vállalhattak közösséget. Autonóm értelmiségiként nem keretezte munkájukat sem hatalmi nyomás, sem szerkesztői utasítás, sem öncenzúra. S így talán már érthető, hogy miért adtuk a címet: ’Margón kívül’...” (6. old.).

A recenzius itt egy pillanatra elbizonytalanodik. Kap, vesz, vagy elér egy kötetet, mely önmagáról mint ifjúságkutatásról árulkodik címében, majd kiderül, hogy ez „nem az”..., de akkor hát melyik? Internetes alapkeresés nyomán egy azonos című kutatási adatbázis már valahol létezik, de nem hozzáférhető. Azaz mégis: a fennebb jelzett kötet címevel azonosan, ez első három találatban markánsan előugrik egy mutatós kiadvány lám:

Ezek a mai magyar fiatalok!

A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményeinek készítői: (itt egy tisztes névsor)

Magyar Ifjúság Kutatás 2017 Új Nemzedék Központ, 2016. Székely Levente, Szabó Andrea szerkesztők, 2016. A kutatás megrendelője: Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft. A kutatás készítője: Társadalomkutató Kft. ISBN 978-963-12-7965-8

www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf

www.ujnemzedek.hu/magyarifjusag2016 (rögtön vírussal jelentkezve a gépemben...)

A kiadványról kiderül, hogy Balog Zoltán emberi erőforrás miniszter és Novák Katalin államtitkár mosolygós köszöntőjével egy „Az ifjúságkutatás első eredményei. Ezek a mai fiatalok!” címmel színes és gazdagon illusztrált „anyag” készült, 52 oldalon, lényegében oldalanként fél oldalnyi képpel-ábrával, tizenhat színben nyomtatva, behízeltgő

„fiatal” portréfotókkal és situációs jópofiságokkal. Az új nemzedéki központ láthatóan annyiban nem profit-orientált, hogy ad a látványos kiadványra (megvenni hányan fogják vajon...? hisz évente más adatok érvényesek...! két év alatt ezernyi adat már nem bír semennyi validitással!), de megtudjuk a bevezetőből, hogy „*A kutatási adatokat látva van miért büszkének lenni a magyar fiatalokra*”... A kolofon rejtelméből az is kihámozható, hogy „A kutatás pénzügyi fedezetét az *Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program* és a *Komplex ifjúsági fejlesztések – új nemzedék újratöltve társadalomkutató* biztosította. A kutatás megrendelője: Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft”, kivitelezője hat megnevezett kutató.

Mármost, ha a Tisztelt Olvasó eddig még nem vesztette el a fonalat, hadd segítsek...! Ugyancsak a forráshely(ek) keresése közben akadhunk még ugyanazon az első kereső-oldalon a fenti, Nagy Ádám szerkesztette kötetre, valamint egy *Magyar Ifjúság Kutatás 2016 Európai Ifjúsági Portál - Információk és lehetőségek az Európában élő fiatalok számára* csábos című „gyorsjelentésre”, mely arról informál, hogy „Az Emberi Erőforrások Minisztériumában már előkészület alatt áll a Stratégia a fiatalokért, amelyet nemsokára a kormány elé terjesztenek, és amelyhez alapot szolgáltathatnak az ifjúságkutatásban feltárt eredmények. A kutatást 2000 óta négyévente készítik mindig azonos módszertannal, tavaly nyolcezer magyarországi és - első alkalommal - négyezer határon túli 15-29 éves fiatal kérdeztek meg”.²

A világhálós adatbóklászás első oldalán már föllelhető a továbbiakban egy csinos levélváltás, melyben az itt „megolvasásra” szánt kötet szerkesztője, Dr. Nagy Ádám decens levélben felkéri az Új Nemzedék Központ Nonprofit Közhasznú Kft. vezetőjét a kutatási adatok kiadására: „Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Infotv.)

2 Gyorsjelentés

2017. február 13-án mutatták be a *Magyar Ifjúság 2016 kutatás gyorsjelentését*. A kutatás elsődleges célja a fiatalok helyzetének jobb megismerése, ami hozzájárul a tényeken alapuló ifjúságpolitika-alkotáshoz. https://europa.eu/youth/hu/news/49/42003_hu; valamint külön linken a soron kívül elérhető egész mű: http://www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf; mintegy közlésmódszertanilag is érdekes, hogy az európai weboldalon található link az Új Nemzedékhez vezet ugyancsak – az EU-nyilvános lapozó tehát a kirakatok tükörbeli kirakata.

28. § (1) bekezdése alapján a következő adatigénylést terjesztem elő...” /.../ „Felhívom szíves figyelmét, hogy a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság NAIH/2015/4710/2/V. számú állásfoglalásából következően a jelen adatigénylés az Infotv. 29. § (1b) bekezdése alapján nem tagadható meg”. Minthogy az adatok felvétele, majd rejtése, majd el-nem-érhető volta, majd ki-nem-adása elmentésben áll mind az uniós támogatásból megvalósuló kutatások, mind a hatályos törvényi szabályozás alapvető átláthatósági elvárásaival, az adatok nyilvános elérhetése, sőt nyilvánosság elé bocsátása köztudottan elemi követelmény. Ezeket félhivatalos levélben kérni már szinte szakmai nonszensz. Az „Új Nemzedék Központ Nonprofit Közhasznú Kft.” válasza (nem emberé, hanem intézményé!): „Az Ön által közérdekű adatigényléssel kért Magyar Ifjúság Kutatás 2016 magyarországi és határon túli adatbázisai, az ún. sav file-ok nem állnak Társaságunk rendelkezésére. Ezúton tájékoztatom, hogy az Info tv. 31. § alapján Ön, mint adatigénylő a közérdekű adat megismerése iránti igény elutasítása esetén bejelentéssel élhet és vizsgálatot kezdeményezhet a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóságnál, vagy 30 napon belül az illetékes bírósághoz fordulhat jogorvoslatért”.³

A rövidre fogott közlés tehát azt közli: nem kapod meg, perelj be, ha tudsz...! A vállalkozás amúgy egy 417 millió forintos tőkeképeségű KFT-é, tevékenységi köre: „M.n.s. egyéb közösségi, társadalmi tevékenység”, évi három milliós árbevétellel, 183 munkatárssal. Hm..., ha ifjúságkutató volnék, biztos megfontoltan pereskednék velük...!

Az ifjúság állapotáról szóló adatok (jelzem: statisztikai adatsorok, lefuttatott programok eredményei, nem érzékeny információk ezek!) kiadásának, elérhetővé tételének illetően ócska krimibe illő változata – mi tagadás – nem elsősorban lehangolja, hanem alaposabb érdeklődésre serkenti a nyomozói érzékenységű olvasót. Nem lévén kellőképpen mélyen beavatott a módszertani kérdésekbe, talán az Olvasó megértését kérhetem azzal összefüggésben, hogy nem ugrok neki azonnal a két kiadvány adatsorai és következtetései közötti eltérések összehasonlító elemzésének... Sőt: már azért is, mert ekkora felhangoló után illő lenne a legapróbb szemléleti, adatkezelési, módszertani, értelmezési feltételeket is egyedileg, tanulmányonként feltárni és elemi kriti-

3 A részletek és teljes levelezési szöveganyag megtalálható itt: https://kimitud.atlatszo.hu/request/a_magyar_ifjusag_kutatas_2016_ad_3

kával körülvenni, kezdve a kutatás koncepciójától, a kérdezettek adataitól, a feldolgozás-módszertani szempontokról, az egymástól is eltérő témakörök (például a globális cselekvés, a médiafogyasztás vagy a vallási és európai identitás megítélésének kutatását illetően) feltárt adatsorokig. S már csak azért is mutatványt kellene adjak a kötetből, ne úgy tűnjön, mintha sikeredett volna hirtelenjében elfogódottá válnom a négyszáz oldalas kutatási összegzés iránt, szemben a mintegy húsz oldalnyi színes, nagybetűs szöveget tartalmazó kormányzati ismertetővel. Úgy vélem: aki társadalomkutatásra adja a fejét, nem árt, ha fölkészül ilyen külsődleges befolyások jelenlétére, hatására, sőt az erről szóló közlés veszélyes mivoltára is. Ide tartozik továbbá a vallomás: aki szociológiai vagy matematikai statisztikai előtanulmányai közben nem tapasztalja meg, hogy a „mit mivel?” hasonlított össze, középárányost veszünk vagy átlagot, alsó és felső szélső adatok eltéréseit vonjuk össze kettővel osztva-középárányosítva, vagy roppant mély módszertani árnyalatokba is belelátva a lehető legellentmondásosabb tényszámokat mikor nem elemezzük keletkezésük, átalakulásuk és jelentőségük szempontjából – az nemcsak kutatásra nem vállalkozhatna, de az eredmények ismertetésére még kevésbé. Magam ehhez nem értek igazán, de azt a választ, hogy „nem adom, mert nincs adatom” – a lehető legkevésbé sem gondolom elfogadhatónak. S ha ez a rejtett adatkincs nemcsak „magántulajdon” jelleget öltött, de kormányzati megrendelésre készülő propaganda-anyag lett, akkor nem lehetne uniós támogatással elkészíteni, s ha mégis, akkor viszont nyilvánossá kellene tenni minden normális jogértelmezés alapján.

Joggal szólhatna közbe az Olvasó: de bocsnát, ez most micsoda? Könyvismertetés, szakmai vita, blog-felület, feljelentés, árulkodás, indulatos esszé, vagy mi más?! Amiért a fentieket még a folytatás előtt meg kellett fogalmazni, nem más, mint két-három-négy kortünet, időszakos jelenség. Ezek egyike a kormányzati „felhatalmazásra” hivatkozó intézkedési gög, zsarnoki lekezelés és jogszerűsége hivatkozó indolencia. A másik a formális, „demokratikus” (vagy „illiberális”) közvélemény-feltárási látszat, amely az uniós támogatások, a feltáró tevékenység elvégzése, a jövő nemzedékeinek problémáit még időben észlelni képes elhivatottság látszatokba fulladása, a drámai társadalmi adatok fényes sikerpropagandává adjusztálása. Tán egy harmadik az „úgyis én vagyok az erősebb...”, pereld ki belőlem, ha nagyon akarod...!” édeskés vérfarkas stílu-

s, mely csupán a több sorba szőtt „mi közöd...!?” kérdést helyettesíti, azt viszont perfektül. Tán egy további kérdéskört is megérne, mi az, ami közérdekű, mi az, ami információ, mi az, ami közpénzből elvégzett kutatási adat lehetne, s amelynek ezek után pontosan annyi a hitele, amennyi ebbe a vizsautasító mondatba szorult. S lehet, végső soron még a kutatók felé is elágazik a kérdések másik fele: kik azok, akik „lekérdezték”, „iteratív súlyozással” vagy „véletlen valószínűségi mintavétellel” kiválasztották, lefutatták, begyűjtötték, megvitatták, átadták, szerkesztették, lektorálták, kötetforma megjelenítésre alkalmasnak titulálták, nevüket adták hozzá, fölverték az illetményüket, s mosolyognak továbbra is a szakmai pályán, ahol (talán) már csak ennek és ilyesmiknek megfelelő rangjuk, presztízszük marad ezután.⁴ A miniszter meg elsavanyodik, lemond, aztán visszavonul ígéhirdetőnek, ahol már e lelkes kiadvány gondnokaként is biztosan megfelelő hites helye lesz, s nemcsak az lesz átélhetővé, hogy „van miért büszkének lenni a magyar fiatalokra”, hanem a fiatalok is átélhetik: van miért büszkének lenni a miniszterre, a kormánypropagandára, de tán a pragmatikusan politikus tónusú református lelkiiségre magára is...

Úgy érzem, „Apapírrasokatír” típusként talán segíthetek Misi Mókusoknak megtalálni azt az örökké termő csodafát, melyet Tersánszky Józsi Jenő fundált ki egykoron a mélyes mélyen titkos titkok megismerésének eszközeként, s formált regényes bölcs személyiséggé. Ami éppenséggel az ifjúságot mint jövő mókusok nagy generációját illeti, ennél azért több székszis lakozik pillantásomban. A kötet nemcsak arra szolgál bizonyosságul, mennyire nem fér(het) bele valódi nemzedék-kutatás egy színes-lapozós-mosolygós propaganda-anyagba, de még e négyszáz oldalba sem, hanem több rétegben

4 Igaz: ahogy az adatok „nem álltak rendelkezésre” (csak szép színes közlésre...!), és átadásuk nem volt lehetséges-kívánatos, úgy a tudományos kft. „emberi erőforrás”-támogatottsága, pénzügyi kistafirozottsága sem lehet szimpla garancia arra, hogy a kutatókat („csak”) megvették, mint ahogyan arra sem, ha anonimitást ígértek, majd mintegy véletlenül mégis feltüntették a rangos szakemberek névsorát egy jóváhagyásukkal nem okvetlenül találkozó propagandafüzetben... De erről inkább ne többet...! A lehetséges kontrasztot bárki megfigyelheti, ha a magyar ifjúság mibenlétének kutatási lehetőségét összeveti még az ugyancsak Székely Levente szerkesztette kötettel, íme itt: <http://kutatopont.hu/files/2018/07/magyarifialatok.pdf>

arra is árnyalt árnyképet nyújt, amire a kormányzati propaganda már kitérni sem akarna. Olvasóként nem igazán hiszek abban, hogy egy könyv nincs hatással olvasóira... – de kritikai szemléletű kutatóként viszont abban sem hiszek, hogy a könyvek olvasói ne lennének (vissza)hatással a Szerzőkre. Egy recenzió viszont nem lehet csakis kritikai, hisz tájolnia, ismertetnie, olvastatnia is kell – így hát a továbbiakban feledésbe menni hagyom a kötet készülését és nyilvánosságának kérdését, hogy a nyilvánossá tett ismeretanyagból legalább halovány sejtelmeket földidézzenek...

A könyv tehát szándékait tekintve „egy olyan ifjúságkutatás adatainak autonóm értelmezését tartalmazza, amely 2016-ban került felvételre és rendezési körülmények között került volna közzétételre is. A kötetbeli 13 fejezetben igyekeztünk teljes képet adni: az ifjúságkutatások jól megszokott, klasszikus sorrendjét követi, így végigveszi a demográfiai szerkezet, származó család, a családalapítás-gyerekvállalás, a társadalmi rétegződés, az oktatási és munkaerőpiaci státusz és életút aspektusait. Áttekinti a gazdasági erőforrások, az egészségvilág, a fogyasztás és az online lét sajátosságait, az identitás és önkép, értékrendszer, a szabadidős tér jellegzetességeit, továbbá beszél a generációs problémátrékről, a migráció és az ifjúságügy, valamint a civil világ specialitásairól” – derül ki a háttoldali szövegből és az előszóból. Utóbbi e körvonalak jelzése és az ezredforduló óta megvalósuló nagymintás ifjúságkutatási program (8000 fős mintavétel a 15-29 éves korcsoport helyzetváltozását négy évenként követő adatgyűjtés) alapján alkalmas eszközhöz bizonyult arra, hogy az önállósodástól a felnőtté válás nyilvánvaló kezdeteiig fontos életesemények, jövőképek, esélyek és kilátások fogalmairól ugyanolyan adatokat nyerhessenek, mint korábban, s ezek akkor összehasonlíthatókká is válhatnak. A 2016-os kutatási adatok 2018-ig el-nem-érhető bázisa tehát nem szolgálhatott ezúttal tényleges alapként, ugyanakkor a kötet Szerzői következetesen a *Magyar Ifjúság Kutatás 2016-t* tekintik hivatkozási alapnak, amellyel is, hogy az egyes írásokban alkalmasint eltérő módszertani keretek, össze nem simított metodikák, konvencionális fogalomhasználat vagy ennek verziói kapnak hangot, s a gondolkodási perspektívák kutatói újrafogalmazásához is szükség van a fiatalok élethelyzetére reflektáló kutatók személyes hangjára, az összhangok keresésére szintúgy. A kötet-szerkesztő Nagy Ádám az előszóban nemcsak a „margón kívül” helyzetét igyekezett megfogalmazni, hanem a kutatók, „az írástudó felelősségét” is.

Az egyes szerzői tanulmányokat (jelzem meg erősítésként: a kötet nem átfogó, mindenre kiterjedő „statisztikai” opusz, hanem tanulmánykötet, ennek minden velejárójával, eltérő aspektusokkal, önállóan kijelölt horizonttal és témakapcsolatokkal, melyeket kézenfekvően nem fogok tudni mind bemutatni, csupán néhány tézist próbálok kiemelni) Gregor Anikó vezeti be *A hazai ifjúság demográfiai jellemzői és az azt alakító tényezők* kérdéseivel. Az amúgy módszertani alapkérdésekkel, feminizmussal és a társadalmi nemek főbb kérdéskörével foglalkozó egyetemi tanár itt azzal kezdi okfejtéseit, hogy földidézi az ifjúságkutatás bevezető ismereteinek, a „hányan vannak, hol élnek, bizonyos tulajdonságok mellett milyen az összetételük, hány éves korukban és hány gyermeket (nem) vállalnak”, avagy együttélési formáinak kulcstémáit, meg mindezek időbeli változásait fókuszba emelő, tájékoztató népességstatisztikai megközelítéseket, népesedéspolitikai elveket vagy elméleteket – viszont saját feladatának nem adatszertű közlést tekint csupán, hanem a demográfiai mezők alakulásának miértjeit, az érdekek körét, s azt is, kinek mire jó az, ha minderről információkkal rendelkezik. Földidézi szociológus elődök áttekintő szempontjaiból is azt a kérdést: „ki kérdez, amikor a demográfus kérdez..., mire kérdez és miért kérdezi meg egyáltalán?”, s amikor válaszol, akkor az állampolgár vagy az állam nézőpontjából teszi ezt? Mert azok a hatalmi mechanizmusok, amelyek a népességfelügyeletből, az egyéneket biológiai kontroll alatt tartó szemléletmódból erednek, olyan „biopolitikát és az abban megtestesülő politikai tudást” hívják életre, amelyek a klasszikus demográfiai elemzéseket egy epidemiológiai vagy épp biológiai tudományterület funkcionista feltevéseit követve befolyással legyenek a fiatalok céljaira, népesség-fogalmaira is (7-8. old.).

Gregor szerint a 2016-os kutatás e nyitó fejezete nemcsak a fiatalság demográfiai jellemzőiről szóló kísérlet, de attitűdvizsgálatra is alkalmas, mely saját életközegünkben tekinti át a demográfiai magatartásokat, hierarchikus egyenlőtlenségeket, társas struktúrában elfoglalt helyet és életesély-perspektívákat is, melyek viselkedésteremtő mechanizmusok egyúttal a magyar újkapitalizmusban. Ehhez a hosszú időtávú összehasonlító folyamatképek, trendek átlátása is szükséges, mögöttük a struktúrák és az intézményes mechanizmusok, szabályok értelmezési mezőivel, globális összetevőkkel, narratívákkal és az egyénes helyét értelmezési keretben megélt narratívákhoz kapcsoló hatásokkal (pl. házassági vagy más együttélési formák, hátrányos helyzetek

mintázatai, az autonómia-igények köre, az értékrendi változások, stabil vagy változó indikátorok, anyagi függések, instabilitás és szegénység is). Ezek ugyanis, ha sokáig fennmaradnak, köréjük még diskurzusokat építő hatások, sőt értékrendek is kialakulhatnak, így kulturális beállítódássá lesznek, melyet azután a környezet viselkedés-tulajdonító eredményének lát majd (8-9. old.). Írása további részében jelzi az utóbbi négy év „második demográfiai átmenet” jelenségéhez kapcsolódó tapasztalatokat: nőtt a házasságkötések száma és stagnál az esküvő idején betöltött átlagéletkor – ebben persze az eltérő háttérű csoportok másként-másként érintettek. Alapkérdés, hogy lehet-e bármilyen folyamatból fölismerhető trendre következtetni. Ha például retradicionizáció áll a háttérben és így változik az értékrend, az más, mintha gazdasági gyökerei erősödnek, a népesedési döntések ugyanakkor állami hitelpolitikával és kampányokkal is összefüggnek, sőt a finansiális keretek átalakításával, a források újraelosztásának a szegényektől a gazdagok felé irányuló presszióval, stb. (10. old.). Lehet azután sokféle oka annak, hogy a férfiak első házasságkötési évszámának átlaga 32, a nőké 30 év fölé futott (13-16. old.), lehet a válások számának relatív csökkenésében mögöttes okként az anyagi függőséget, a növekvő individualizációt is megnevezni, de a gyerekszületés, otthonteremtés, abortuszok, banki kölcsönök, térbeli mozgások ugyanúgy jelen vannak a mutatókban, mint a kapcsolattartások távolsága (23. old.), és hasonló háttér-tényezők az iskolázottság mutatói, a szülői támogatás vagy lakhatás szempontjai, az élettársi viszonyok sokszínűvé válása és arány-növekedése, a gyermekszám és jövőkép, életkilátások és bizonytalanságok jellemzői (23-33. old.).

A tanulmányok sorát e demográfiai sorskérdésekkel folytatja Diósi Pál *Családalapítás és gyermekvállalás* című dolgozatával, melynek elméleti bevezetője Erikson, Freud és mások, később a szociálpszichológia aktuális felismerései alapján tekinti át a fiatal mint személyiség lehetőségeit, kísérletezési korszakát, öntesztelő magatartását, barátsági és társkapcsolati kísérleteit, a képességek és tulajdonságok együttesébe illeszkedő környezeti elvárásokat, személyességet és konfliktuskezelési rutint, miközben a szülőkről leválás és párkeresés tipikus válsághelyzeit át kell alakítania életviteli tervek, értelmezési gyakorlattá, a tartós kapcsolatokra berendezkedés vagy ennek tervezése, s minden ilyesmi családi hálóval, tagoltságban elfoglalt helyvel, a házasságpártiak és a tartózkodók arányszámaival,

eltérő nemi irányultságok mintegy négy százalékos körvonalazásával, a gyermektervezés életkori momentumainak korfán följebb tolódásával összefüggő kérdésekkel együtt is (36-48. old.). A „boldogulás-tervek” és tanulási projektek összefüggései újabb dimenziókkal kecsegtetnek, a fiatalok háromnegyed része új gyermeket egyáltalán nem szeretne három éven belül (legalább fele arányban jövedelmi és lakhatási okok miatt), de „mondhatjuk azt, hogy a magyar fiatalok domináns többsége nem él tartós párkapcsolatban”, s akik mégis, azok is inkább az együttélést választják, mintsem a házasságot, mert nem látják biztosnak a pártalálást, így „a 30 év alatti ifjak döntően egy gyereket nevelnek”, s ebben a lakás+anyagok kritériumai (életre szóló döntések lévén) „jobban befolyásolják a terveket, mint a kormányzati ciklusokra érvényes népesedéspolitikai elhatározások”, melyek gyakori változásai bizalmatlanságot szülnek (49-52. old.).

A kötet e struktúra-alkotó komponensekkel leírható íve, mely a születéstől a családalapításon át a gyermekvállalás és a jövőképek adatain át a perspektívák tervezése felé vezet, árnyaltan egészül ki Széll Krisztián és Nagy Ádám *Oktatási helyzetkép: iskolai életutak, tervek és lehetőségek* című tanulmányával (54-97. old.), akik kellő eréllyel aláhúzzák a fiatal generációk helyzetében az iskolarendszer szelekciós hatásait és minőségi-eredményességi komponenseit, valamint a méltányosság kérdését, mely mint tudástőke, teljesítmény-mutató és társadalmi víziókat tápláló faktor bizony jelentősen függ az ismeretek és erőfeszítések, képességek és iskolai életutak származási háttérével, valamint a kulturális tőkefajttákkal, a kultúra család-meghatározta erőforrásaival és a mobilitás esélyeire, fölemelkedésre gyakorolt hatásaival is. Elméleti háttérként kiemelik az esélyegyenlőtlenségek okaira, formáira tekintő modelleket (deficitmodell, szegregációmodell, látens diszkrimináció modellje és egyéb szelekciós hatásaik), a hátrányos helyzetek kulturálisan meghatározott paraméterei (pl. nevelési-oktatási, esélyegyenlőség-biztosítási, pedagógiai kompenzációs, stb.) által befolyásolt intenzív hatások személyre és társadalmi kapcsolataira nyomást gyakoroló mivoltát, az életesélyek alakulási útvonalait, a boldogulási és méltányossági feltételek hatását, az oktatási eredményesség vagy a nemzetközi tanulói-teljesítménymérési mutatók okait és ezek negatív irányba fordulását, az alacsonyabb státuszúak egyedi feltörekvési, a kulturális mobilitás és az individualizálódott életutak modelljeit kulturális tőkeképeség és távolság szempontjából. Első körben a fiatalok helyzetében e hatások tu-

dástársadalmi esélyeit, az „oktatási expanzió és az iskolázottság” adatait, valamint a továbbtanulási tervek életút-választásra kiható tendenciáit veszik elemzésük tárgyaként, majd az életút meghatározó momentumai közül a tanulás és a továbbtanulási szándék jelenlétét, rétegződési tagolódását és a serkentő hatások meglétét (vagy hazánkban inkább fokozódó hiányát) veszik szemügyre, végül a marginális helyzetű, iskolarendszert korán elhagyó, általános iskolai ismeretekkel sem kellőképpen felszerelkezett munkaerőpiaci szereplőket vizsgálják, köztük is a roma fiatalok esélyeit emelve ki (55-67. old.). Fontos momentumra hívják föl a figyelmet: az oktatási részvétel adatai 2008-ban még azt mutatták, hogy a fiatal korosztályba tartozók csaknem minden harmadik egyede résztvett valamilyen oktatásban-képzésben, ez 2016-ra egyötöd arányra esett vissza, tehát oktatási expanzió van ugyan a formális adatokban, de megtorpant a valóságban. Ugyanakkor a felnőttek életpályájában bekövetkező komponensek (tanulás, átképzések állandósulása), valamint a fiatalok munka melletti tanulása ugyancsak e célok értelmében hat, viszont 2004–2008 között a fiatalok fele, 2012–2016 között már csak harmada szeretett volna továbbtanulni, és az erről szóló adatokban 2004-ben még a tanuló fiatalok harvan százaléka tervezett továbbtanulást, ez 2016-ban visszacsúszott örvenre. Kétségtelenül megjelennek az oktatási piacon olyan társadalmi csoportok is, melyek számára korábban zártak voltak a kapuk, de a ma is egyre inkább szelektív iskolarendszer szűkíti a felfelé mozgást, a piacképes képzettség és főleg a műveltség megszerzésének esélyeit. Súlyosbodik az arány a képzési mutatók szerint a szakmunkás továbbtanulás terén, s még jobban a községekben, ennél is jobban a munka és kikapcsolódás időarányainak eltolódásában, a megélhetés kényszereinek keményedéseiben, a marginalizáltak körében is, így a 2012-höz viszonyított 2016-os eredmények egyre inkább mutatják, hogy kettészakad a társadalom, a közép- és felsőfok elérése kiváltsággá töpörödik, a származási hatásoknak és kulturális mobilitásoknak a kulturális tőkefelhalmozás felé vezető útjai életúthosszan rányomják bélyegüket az egyedi sorsokra és korosztályi pozíciókra (85-92. old.).

A jól kimunkált és szakirodalommal gazdagon ellátott tanulmány tematikai folytatása is a foglalkoztatás, munkapiaci perspektívák terén mutatózó jelentéstartalmak terére vezet. Bene Viktória – Krémer Balázs – Pintye Zsolt *A 15-29 éves korosztály foglalkoztatásáról és munkaerőpiaci perspektíváiról – a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatainak tükrében*

címen a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adataira épít, de talán elsőként hangsúlyozza e kötetben a súlyos hiányérzetet, a „hivatalos” adatkezelők két éves szilenciumát, minek következtében idén lehetett csak hozzáférni az akkori adatfelvétel anyagához. Emiatt, és a hozzáférhető más adminisztratív közlések (KSH, szakhatóságok, stb.) számottevően eltérő adatai okán írásuk vállaltan nemcsak a munkaerőpiac szűkebb szegmensében, hanem a foglalkoztatás „kemény” adataihoz képest is inkább a kiegészítő jelentéstartalmak (és megbízható saját kontroll) alatt levonható következtetéseket tartalmaz a MIK 2016-ra reflektáltatva. Írásuk első részében „a munkaközgazdászok elemzéseire építve az elmúlt évtized időrendben megfigyelhető trendjeit és tendenciáit”, ellentmondásos változásait igyekeznek körülírni, ezek ugyanis önmagukban is meghatározónak tűnnek a fiatalok munkaerőpiaci helyzetére, sőt, mindezen „ellentmondásokkal terhelt és a közgondolkodásban nem beérett ismereteket visszatükröző” hatásokat nemcsak a fiatalokra, hanem az egész társadalomra kiható elbizonytalanodásaként fogják föl. Kitérnek az adatforrások problémáira, a KSH-felvételek hitelességi kérdéseire, a foglalkoztatottak arányában jelentkező adattorzulások és eltérések gondjaira, a nemek közötti arányok és a szakmunkás végzettségük irreálisan magasra kalkulált elhelyezkedési arányainak kérdéskörére is. Ismertetik a fiatalok munkaerőpiaci helyének trendjeit az évtized közepén, a belépési és foglalkoztatottsági mutatók állását, a javuló trendeket a nem egyértelműen növekvő foglalkoztatás terén, de a fiatalabbak körében a romló esélyek trendjeit, valamint a közép- és felsőoktatásban részvétel komolyabb csökkenését is mint „rossz hírt” közlik (lásd tankötelezettség életkori határának levitele, a továbbképzési esélyek romlása, az alacsony végzettséggel már nem elérhető elhelyezkedési piac szűkülése és visszahatása az iskolaelhagyás, a korai pénzkeresés kényszere, „az átfogó foglalkoztatásbővülés” átlagos mutatóinak romlása, stb. értelmezése). A közmunkába kényszerülés és a bérhátrányok, a Norvégiától Brazíliaig térképre rajzolható foglalkoztatási/végzettségi mutató-romlás jelenleg középszintre helyezi a magyar munkaerőpiaci állapotot, de a lejtőn nem felfelé, a jól képzettség, hanem lefelé, a nyelvtudás nélküli, külföldre menni képtelen, vállalkozni esélytelen, a hazai strukturális feszültségekbe belesenyvedő fiatal (és kortárs) munkaerőpiaci tömegek felé sodródásunk éppúgy kimutatható lesz, egyben némi magyarázat is a párhuzamosan jelentkező foglalkozásbővítés és munkaerőhiány kérdéseire, a privilegi-

zált szakmákra és a gyengélkedő érvekkel képviselt bérelőnyökre (98-108. old.). A munkanélküliségi tapasztalatok, az országos megyei átlagok mutatói, a községi és városi fiatalok esélyeinek alakulása, a főváros telítettsége és ehhez kapcsolódóan az összehasonlító tapasztalat egy „újfajta ifjúsági életstratégia” kialakulása képében is terítékre kerül, melyben a munkapiaci és iskolázottsági „szabályozási környezetbe nem illeszkedő 'patchwork' életstratégia” hatása mutatkozik, „amely számos fiatal számára a kutya-bérsétáltatástól a 'cyber-nomád' pénzkeresetig különféle kombinációkban megélhetést nyújt”, mint „nemcsak létező realitás, hanem egyenesen kívánatos fejlődés is. A fiatalok ugyanis különféle szituációkban és funkciókban kipróbálhatják magukat, ami jobb alkalmazkodási készségekkel és attitűdökkel ruházza fel őket egy bonyolultan változó világban való tájékozódásra és boldogulásra” (122. old.). A munkaút-történet és szubjektív megítélései, a munkanélküliség és munka nélkülség különbségei, a regisztrált munkanélküliek végzettség, nem és családi-környezeti késztetéseinek különbségei egyfajta „pályát-nem-kezdő” életvitel kialakításához segítenek hozzá, az alkalmi, az atipikus, a zsebbe-fizetős tevékenységek felé sorolódást idézik elő, a „jó munkát” és rugalmas munkaidőt értékrendileg is szembeállítva az „érdem és teljesítmény” alapú gazdasággal. De, mintegy a hozott és örökölt sajátosságok otthonról meghatározó hagyományával szemben, egyre csökken a családi kapcsolatok és biztos háttér esélye, s így ez a „fatalizmus”, a kiszámíthatatlan piaci szereplés is hozzájárul a korosztályra jellemző elbizonytalanodáshoz – ebből fakadóan pedig a kutatót a tények, körülmények, értékek, értelmezések, elvárások és kívánságok párhuzamos kalkulálására készíti szükségyszerűen. A dolgozat mintegy végkicsengéseként a fiatalokra jellegadóan megfogalmazható esély- és bizalomhiány nem szándékolt, de mindenképpen izgalmasan árulkodó párhuzammal zárul: az elemzők egyike, Krémer Balázs személyes elemzésével arról, miért is térnek el a KSH adatai, miképpen születhetett meg a bennragadt 2016-os adatsorokból az „Ezek a fiatalok” közlemény, s egészében mivel is emlékeztet mindez a rosszabb múltra, mint az szükséges lenne (151-152. old.). Mert hát „A MIK 2016 előzetes tájékoztatása nyilván nem a '60-as-'70-es évek áporodott levegőjű nyilvánosságára akart utalni az 'ezek a fiatalok' címadással, de a cím így is érthető: ezek a fiatalok, a rock zsörtölődő, protest generációjához hasonlóan, már megint sokkal nagyobb kételyekkel fogadják a politikai propagandában rózsaszínre fes-

tett 'valóságot' annál, mint amennyire az idősebbek jobban tudnak azzal azonosulni. Igen, az 'ezek a fiatalok', az némi párhuzamosságot vet fel a MIK 2016 mai, és az Ifjúsági Park akkori bezárása közé”.

Az aggályos párhuzamok mintegy ráadás-illusztrációjaként világol itt Hajdu Miklós *Kockázati magatartások és szexualitás a magyar fiatalok körében* című dolgozata (154-177. old.), melyben „az egészséghez és egészségtudatossághoz kapcsolódó” két elemzési területet vizsgál meg a szerző, illusztrálva azt, miként befolyásolják ezek a fiatalok jövőjét, potenciális munkavállaló és szülő mivoltukból várhatóan következő demográfiai folyamatait: az egészségügyi ellátórendszer terheltségén túl is lényeges az ifjúság jövőképe, kilátásainak alakulása, ezen belül is a kockázati magatartások elterjedtség és attitűd-mintája, másrészt a szexualitáshoz köthető élmények-vélemények köre, melyek szenvedélyekként és egészséget romboló viselkedésekként jelen vannak a 15-29 éves korosztályban. /Itt jelzem csupán, hogy a kötetben talán nincs is evidens körülírás, lexikai értelmű vagy szakmai közmegegyezésre utaló alapozás arról, mikor beszélnek a Szerzők korcsoportról vagy korosztályról, s időnként ezek keverődnek, mintha fogalmilag ugyanazt a relatíve vagy ténylegesen is fiatal népeiséget testesítenék meg! Pedig hát nem/. Az életkilátások tesztjei a korábbi elemzések, a MIK 2016-os kutatási anyagai mellett itt a drog- és alkoholfogyasztással, dohányzással kapcsolatos szokások kerülnek szemlére, kontrasztként a korábbi kutatás kimutatta negatív tendenciát véve, továbbá a nemi érettség és a fogamzásgátlás körüli jellegadó attitűdökre is érdemben kitérve. A MIK 2016-os kutatásban az egészségi állapotra vonatkozó szubjektív önértékelés (ha javult is valamelyest 2004 óta, 73-ról 79%-ra) nemcsak szenzitív kérdéssé lett, hanem az adatfelvétel során a kérdezéstechnikai szempontok is belejátszanak a teljesebb kép kialakíthatóságába (154-155. old.), de a modellezhető tendenciák sem a dohányzás, sem az alkoholisálás, sem a sokszor anyagi korlátok, vagy vallási kötődés okán visszafogottabb tünetei nem mutatnak biztató folyamatokra, miközben a fiatalok java része tisztában van az egészségkárosító hatások egész életre kiterjedő voltával, de mindebben természetesen komoly eltérések vannak térségi tagoltság, tájékozottság, kompenzációs mechanizmusok és életvezetési konfliktus-kezelés beépültsége terén (170-176. old.).

Még a fiatal korosztály egyes csoportjait jellemző ismeret-javulásnak, családi-környezeti hatások kezelésének is kulcskérdése a tudatos választások,

tájékozottság, motivációs háttér, de mindennek mélyebb háttérében, alapjaként kétségkívül jelen van a nemzedéki leválás, a családból kilépés, a felnőttkor kezdetének elsődleges krízispontja: a gazdasági erőforrások jelenléte és a léthelyzetről való szubjektív értékelések rendkívül színes szórásképe. Efféle feltevések, körülmények együtteséről szól értékelően Csizmadia Zoltán *Anyagi helyzet – gazdasági erőforrások* című tanulmánya (178–203. old.). Csizmadia a korábbi ifjúságkutatásokhoz viszonyított helyzetképpel a csekély eltéréseket is rögzíti (megoszlási mintázatok, középértékek és szóródási mértékek több rétegével), de hangsúlyozza, hogy a korcsoport önállósodási tendenciái között jellegadóvá válik a kitolódó leválás, a szülőktől külön élés megkezdése, valamint ennek szubjektív értékelése is módosul (201. old.), s a meghatározó humán vagy kulturális háttér-erőforrások, regionális eltérések, területi töke alapú és város vagy vidék-függő folyamatok jelentősen tagolják az előnyök és hátrányok mutatóit. „Ezekben a gazdasági-kulturális-területi alapú erőforrások szerint elkülönülő világokban a mindennapi megélhetés objektív tényei, azok szubjektív megélése, értékelése, elfogadása(?), továbbá a boldogulási esélyek és lehetőségek koordinátarendszere is szinte 'fenyevekre' van egymástól, jól reprezentálva (sőt már most újratermelve és elmélyítve) az osztársadalmi szintű különbségek és egyenlőtlenségek főbb irányait, mintáit, trendjeit és volumenét” – összegzi mondandóját (202–203. old.).

Az anyagi függőségek és perspektívák rendszere, valamint ezek szubjektív értékelési lehetőségei sem egészen függetlenek további horizontok kiépülése, fennmaradása vagy kezelése terén. Boros László – Bozsó Helga *A vallási, a nemzeti és az európai identitás megítélése a 2016-os nagymintás ifjúságkutatás adataiban* címen ad betekintési lehetőséget a fiatalok identitás-építésének néhány mozzanatába (204–236. old.), melyek nem közvetlenül politikai szocializációs kérdéskörök, azonban háttérükben jelen van két nagyobb történeti-társadalmi mozgásmechanizmus. Egyfelől a modernitás korában az identitás értelmezése és a posztmaterialis értékek tradíciókkal összefüggő dilemmái, másfelől a hazai társadalmi szemléletváltások időszakaihoz kapcsolódó konfliktus-értelmezési viták köre, melyek az önképet, az identitást és az európai értéknormákhoz, európaisághoz való viszonyt is meghatározzák, egyén és közösség kapcsolatrendjét is szabályozni képesek – „a premodern identitásképzéshez rendelkezésre álló, egyértelműen iránymutató tradíciót ma az önismereti kihívások, eszmei és tapasztalati

sokszínűség váltotta fel (idézik Sik Domonkos, 204. old.). A fiatalok környezetükhöz való viszonyát „markáns, egymással vetélkedő szemléleti irányzatok küzdelme határozza meg. A mi tágabb régiókban egyrészt a befolyásolási mező és a tapasztalatok szférája újabb és újabb, elsősorban politikai jellegű hatásoknak volt kitéve, ritmusában dinamikus változások gyakran turbulens erői rángatták ki státuszaikból az egymást követő nemzedékeket. Másrészt viszont a politikai, a kioroszakolt társadalomszerkezeti, vagyoni, időnként migrációs változások ellenére tradicionálisabbak, helyenként premodernebbek maradtak a belső identitásmotiváló tényezők” (205. old.). A szocializációs folyamatban külön hangsúlyt kap a politikai identitás választásának esélyei mellett a vallási hovatartozás számos komponense, de az ateizmus számarányainak, a vallási identitás tagoltságának és interpretációinak különbségei ugyancsak számosak, az önbesoroláson alapuló hit-megélést pedig szocio-demográfiai változókkal mérve a 25–29 éves korcsoportot több mint 50%-ában a hit jelenléte jellemzi, a 15–19 éveseket pedig a vallás elutasítása (49%), s még inkább az egyházak iránti kétkedés. Mindezek összefüggenek nemcsak a szervezetekhez (civilizációkhoz) tartozással, de a nemzeti önkép, a kormányzati propaganda sugallta identitással, az újnacionalizmus retorikai, büszkeségi és államnemzeti/kultúrnemzeti világkép egyre áthatóbb jelenlétével (sőt a jobb anyagi helyzetűek nemzeti többlétevével) is. „Továbbra is a fiatalok magyarságtudata tűnik a legerősebbnek, ezután a büszkeségérzet és a hazaszeretet szerepelnek a rangsorban. Az összetartozás és az idegenekkel szembeni ellenszenveség egyforma szeletet tesznek ki a fiatalok nemzeti identitásképeiből. Ám a korábbi csoportokhoz képest kisebb mértékben jellemzik őket, legkevésbé pedig a kirekesztés határozza meg nemzeti identitásukhoz kapcsolódó személyes attitűdrendszerüket” (222. old.). A nemzeti büszkeségi mutatók aránynövekedése (főképp a fiatalabbak körének jellemzői között) kontrasztot kap az uniós identitás csatlakozásunk óta el-eltérő komponense, a gazdasági válság lehangoló hatása, de mindemellett a fiatalabbak EU-optimizmusának erősödése is konstatalható, tehát a trendek nem igazolják, hogy a nemzeti identitás megléte ellentétben állna az európaival. Viszont még ennél is erőteljesebb a 2012 és 2016 közötti „hagyományos előítéletekhez újakat termelő” ideológiák hatása, a menekültválság rasszizmust és idegenellenességet fokozó befolyása mint nagyon erős félelmet keltő hatás (235. old.).

Szinte hozzásimul e szerzőpáros írásához, az identitás, politikai szocializáció és intimitás-kategóriák tömegéhez a soron következő írás, Csáko Mihály – Sik Domonkos *Állampolgári szocializáció a kivándorlás árnyékában* című tanulmánya (237-257. old.), melyben a közéleti kérdésekkel foglalkozás, a kvázi-politikai cselekvések, a bizalom mutatói, a demokratikus értékek és kommunikáció esélyei, valamint a közös cselekvés eredményességének instrumentális cselekvés-helyzetei hatnak jellegadóan. A születés körülményei, a szocializációs folyamat és a környezeti komponensek együttthatói a fiatalok magánéleti és szakmai alternatíváit is behatárolhatják, ezekből fakadóan eltér a társadalom fejlődéspotenciálját vagy az állampolgári kultúrát jellemző momentumok sora, de nem különbül a fennálló keretekből kilépés perspektívája is. Mindezek direkt ifjúsági mintasokaságon tesztelése persze tudhatóan jelzi, hogy az állampolgári kultúra és szocializáció sokkalta inkább függ a környezeti befolyástól és a politikai rendszer jövőjéről alkotott képtől, a perspektívák és esélyek horizontjától, a „belakható” rendszervíziónál, mint a lojalitások körétől. Sőt, a lojalitás, a tiltakozás és a kivonulás hárompólusú modellje révén éppen a demokratikus politikai kultúra diszfunkciói vázolhatók föl: a rendszerlojalitás éppúgy a jólét tisztán materiális felfogásával, vagy épp az esszencialista nemzetfelfogással is összefügg, de különbözőképpen hat mint legitimációs elv a demokratikus értékekre, az igazságosságra és szolidaritásra, az egyéni érdek tételezett („metafizikai”) univerzumára, mint a kommunikatív racionalitás egyéb lehetőségeire. A tiltakozás és kivonulás egyensúlyának eltolódása az utóbbi felé, valamint a negatív identitás-mintázatokkal jellemezhető elégedetlenség tipikus hatása visszahat a fennálló rendszer utópikus energiáinak kiüresedésére, s az „érdemi kritika helyett a tiltakozás az elégedetlenség dezorientált, a változás reményét nélkülöző kifejeződésévé válik”, így mindazok, „akiknek strukturális pozíciójukra és individuális vagy vallási értékeken nyugvó stabil identitásukra támaszkodva lehetőségük lenne az érdemi kritikára és tiltakozásra, a rendszerrel való szakítást preferálják” egyre inkább, amivel „tovább mélyítik a tiltakozás értelmi kiüresedéséből fakadó rendszerválságot” (251. old.).

Az ifjúsági jövőtervek, avagy a kutatásokból megrajzolható „problématérkép” pontosítása, kultúraelmélet és értékszociológiai megközelítésének vagy értelmezésének aspektusa világít elő Fekete Mariann – Tibori Tímea *Az ifjúság szabadidő-felhasználása a fogyasztói társadalomban* című tanul-

mányából (258-283. old.), s minthogy a perspektívtávlansághoz, esélytelenséghez és szegénységhez erősen kapcsolódik a negatív előítéletek köre vagy a kirekesztettség, mindazok, akik ennek bélyegétől nem ok nélkül próbálnak menekülni, érzékenyebbé válnak a tájékozódás, a mobilitás, a digitalizált világban hozzáférhető csábítások iránt, sőt a negatív besorolások elől menekülő önbesorolás, rejtőzködés, maszkírozás felé is fordulnak. Magához az életesély-növeléshez, a network-építéshez, a fogyasztói kultúrában jelenlét képzetéhez tartozó jegyek nemcsak formalitásokban, hanem életmód- és életviteli sajátosságokban is nyomon követhetőek lesznek. „Az ifjúságkutatás elmúlt két évtizedét tekintve megállapítható, hogy az érdeklődés egyértelműen a digitalizált világot és annak eszközeit részesíti előnyben, a tevékenységek zöme egyéni vágyakat elégíti ki, de a chatelés és a különféle közösségi oldalak használata látszólag bekapcsolja a közösség-érzést is. A szabadidő felhasználásának fontosságát a pihenésben, a feltöltődésben látják a megkérdezettek és ennek megvalósításáért sokféle áldozatot tesznek intellektuálisan és anyagilag egyaránt. Kitapintható, hogy a fiatalok egyre tudatosabban választják meg azokat az aktivitásokat, amelyek kellemessé teszik a mindennapjaikat és feltöltődést jelentenek. Bár a mintában szereplők a fogyasztói társadalom tagjai, az időfelhasználásban egyre inkább megtervezik az elfoglaltságaikat, döntéseikben inkább az érdekesség, az egyéni készség, képesség a motiváló” (280. old.).

E „belső utak könyve” felé forduló kutatási kontroll-szempontra a KSH által nem elemzett mélyebb rétegek felé tesz megismerő közelítéseket. A szabadidő-felhasználás szakmai irodalmában az időtérképek, a társadalmi létmódok értékrendi és létkiteljesítő perspektívái régtől fogva szerepelnek, az azonban mintha a „hivatalos” képletek számára nem lenne irányadó. Pedig a fogyasztói társadalomban rejlő csapdák, a fiatalokat akár függéssé, akár menekülésekké választásába kergető idő-prés hatásai a felgyorsult világ tempó-arányait is jellemzi, vagy inkább ennek átélési módjait. Ezért kulcskérdés a Szerzők kiemelte szempont-együttes, a pszichés nyomás és maximalizált kiszolgáltatottsági működésrend, amelyben a zaklatottság komponense egyben a jövő, a nyugtalan jövőkép, a biztosítékok nélküli perspektívák fenyegetésével van jelen. A kompenzálás lehetőségei és a „tudatos jelenlét (mindfulness”) vagy éber figyelem esélyei éppúgy vezetnek a kiszolgáltatódás, mint az észrevétlenül elveszített készségek, hárítási technikák visszaszerezhető lehetőségei

felé. A „slow világ” elhagyása és az információs-kommunikációs eszköztár használata nemcsak az ipari társadalommal jött, de az ellene való védekezést is magába foglalta egykoron – ma azonban az „Idő” mérése, szociális konstrukciója lehet a társas élet új rendezőelveinek egyike, mely ugyanakkor „új típusú rendezetlenséget szül, elmosva a rögzült határokat munka, pihenés és szórakozás között”. Ám a Kárpát-medencei fiatalokról készült másik gyorsjelentés édesbús alapképlete szerint „*A fiatalok szabadidős terei és tevékenységei alapvetően nem változtak, továbbra is otthonukban és barátaiknál töltik el leggyakrabban a kötelezettségeik teljesítése után fennmaradt idejüket*”. A szabadidő-szentháromság fényes képlete azonban csúfosan nem részletezi sem a valódi terek mibenlétét, sem a hétvégi tevékenységeket, sem a helyszínek beélésének ok-okozati mi voltát, sem a hosszabb távú összehasonlításra elvben később módot adó tér- és időhasználat színtereit. Ezzel persze a rövid távú hamis tudatot, a „kötelezettségeik teljesítése után fennmaradt idejük” szabad felhasználását nemcsak meghamisítják, de épp a lényegét, a megváltozott időfelhasználási megoldásokat végképp hanyagolják a megértési képletekből. „A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatait összevetve a Magyar Ifjúság 2012 adataival láthatóvá válik a 'szabadidő szentháromság' jelensége (Fekete, 2018), az internet, a televízió és a barátokkal töltött idő dominanciája... A telekommunikációs és szórakoztató elektronikai eszközök köré koncentrálódó szabadidő-felhasználás a 15-29 éves korosztály sajátja, csupán kevesekre jellemző az offline, valós térben megélt, hagyományosnak tekinthető, az ehhez az életkorhoz köthető élmények rendszeres gyűjtése, az aktív, cselekvő időfelhasználás” (259-260. old.). A korábbi kutatásokhoz képest egyértelmű változást mutat az infokommunikációs eszközök használatának rétegződése: a chatelés, facebookozás immár hasonló időháztartási hányadot képvisel, mint a barátokkal találkozás, de még ennek egy része is a valóságban a világhálón folyó érintkezés, ugyancsak jó része az eszközigenyes (okostelefonos, számítógépes) közlésmódok tere, és bár erősödő népszerűsége van ismét a televíziózásnak (mely korábban csökkent mint szabadidő-tevékenység), de a zenehallgatással együttes megduplázódása, azaz „a képfüldő és hangfüggöny” pótvilága kínál részletesebben megismerendő szabadidős létformákat – nem intézhető el tehát „munka utáni pihenés” dichotóm modelljében, mely nem is tér ki az élvezetek térbeli és idői elhatárolódási hatásaira, még kevésbé az eszközhozzáférési, az applikációktól függő, és az Y vagy

Z generációs fiatalokat egyre inkább jellemző elfoglaltságokra, pedig a 15-19 éves korcsoport 39%-a tölti ilyesmivel a szabadidejét (262. old.). Továbbá a szabadidős foglalkozások városi/falusi térben meglévő különbségei, a művelődési intézmények szolgáltatási igénybevétele, a zenei vagy színházi programok műsortervei egyaránt árulkodhatnak az élménykeresés meglévő színtereinek fogyasztási mutatóiról, ha ezek aprólékos tesztelése is elkészült volna. Az „élményorientált attitűd és cselekvés egyre nagyobb teret foglal el az egyén időfelhasználásában”, a beszűküléssel is együtt járó választási kényszerek (munka, tanulás, gyermeknevelés, sport, társas tevékenységek) ugyanakkor döntési rutint is igényelnek, mely nemigen áll rendelkezésre, a fiatal szükségképpen magára marad, sémákra kezd támaszkodni, divatot követ, fogyasztóiként kezd viselkedni egy saját élménytársadalmi jelenlét látszataiért, vagy épp kivonulni a biztonságkereső más létbe. E kitértegek elleni védekezés nemcsak kezelést, belátást igényelnének, de érdemi felmérést, elemzést is – melyet itt részben megkapunk, de a fényesre cicomázott „medencei” propaganda-összkép méltóképpen nem vesz figyelembe ilyen apróságokat.

A kötetben épp ez „apróságok” részletkérdései felé tér el Tóth Péter tanulmánya (284-314. old.), mely *Fogyasztás: kultúra, média, IKT, online lét, számítógépes játék* címmel. E közelítési szempont az ifjúság korosztályának egyik legfontosabb szabadidős elfoglaltságát, a számítógépes szerepjátékot, az ennek révén jellemezhető új kulturális tér használóit, közléscsatornáit, a felhasználóvá válás módjait, a leszakadó és a digitális szolgáltatásokban, virtuális más-világokban jártasságot szerezni képes réteget, összképükkel pedig a kemény szocio-demográfiai változók, a digitális írástudás és párhuzamos kompetenciák meglétét, térbeli tagoltságát, a hozzáférés és lemondás egyenlőtlenségi mutatóit, a közösségi szokásokban jellemzővé váló új generációs hozzáállásokat tekinti át... – nemegyszer olyan apparátus mozzgatásával, melynek érzékeny használatát más párhuzamos vizsgálatok mintha mellőzni látszanának. Az idői összehasonlításban (például a 2010–2012 utáni tapasztalatokhoz képest) jellegadóvá vált nemcsak az idői és fizikai terek jellemző használata, a korábbi aktivitásból és attraktivitásból a befelé fordulás a passzivitás felé fordulás számos módja, de gazdagodtak a jelzőkészletek is: lett net-generáció, IT-generáció, cyber-kids, digitális bennszülöttek, facebook-generáció, „új kultúrák”, X-Y-Z és Alfa generáció, stb. Ez közegváltozást is, csoportképző

hatások új terét is, szocializációs környezetet is, információ és kommunikációs csatornák bővülését is hozta, s vele személyiségjegyek, újabb körök kora, társkapcsolati miliók, tanulás vagy munka világhoz való viszony is kiteljesedett újabb kulturális terekben (285-294. old.). Mindezekben ugyanis az új térhasználat, a „digitális lejtő” korábbi rajzolata, a digitális kompetenciák egyenlőtlenségeket serkentő elemei, a diffúzió és adaptáció friss formaváltozatai kaptak alakot – s vele együtt elemzési lehetőséget is, mely a hozzáférés, az átalakuló térhasználat és közösségi hálók, kultúrafogyasztás és -átadás mellett a digitális újvilág részesültjei körében is képes fölfedezni a régi terek és újak, az aktív befogadók és a passzívak, a szabad időt átélő és az szabadidő-eltöltésben új közösségi identitásokat is kiépítő nemzedék sajátos jegyeit, virtuális közösségeit és „a posztmodern ifjúsági lét” egyre meghatározóbb párkapcsolat- és közösség-építő ágazatait.

E posztmodernesülő verziókban látja a tisztázó definíció-keresés lehetőségét a kötet talán leghosszabb tanulmánya, Fazekas Anna – Nagy Ádám – Monostori Kristóf *„Bú, baj, bánat messze szalad!” - Életesemények, problémák, mobilitás, migráció* (315-349. old.), melynek „felütése” bár a relatíve vidám Süsü-nótával indul, a végére az is kihallik, hogy az ifjúkor nem egyszerűen az iskola és munka közötti világ státusz-átmenete, hanem egy újfajta értelmezésért kiáltó posztmodernitás-kori élményvilág, melybe napjainkban már betolakodott a problémaészlelés és a jövőbeni kilátástalanságok számos fenyegető zöngéje is. Bár a cím nem az elsőre asszociálható „súlyos életeseményekre (szülői halál, rendszeresen bántalmazás; szakítás; súlyos betegség; stb.), hanem az az életciklushoz kapcsolódó, a fiatalok érettségi és önállósodási folyamatának fázisait jelző eseményekre (kvázi-mérföldkövekre) utal”, e képletesen kijelölt életút-vízió mint meghatározóvá váló jövő már nem egyértelműen kívánatos, sokkal inkább önálló életszakasz, akkor is, ha az átmeneti életszakaszt egyre többen a meghosszabbított kamaszkorral, a posztadoleszcencia kényelmével, a megnövekedett tanulási idővel, a családközpontú gyermeki élményvilág felnőtt társadalomközpontúvá válásának késleltetésével töltik meg (315. old.). A „sarkalatos életesemények”, mobilitás, életkorral érkező önállósodási törekvések körvonalainál nem lényegtelen, hogyan tudják a kutatók leírni a vizsgált „ifjúságnak nevezett korosztályokat” (315. old.) – ugyanitt és ugyanők már a mondatot is korcsoportokkal folytatják (14-18, 19-24, 25-29), jelezve azt, hogy „az életkor és a biológiai-, pszichés és

társadalmi érettségjellemzők (Nagy-Tibori, 2016) között csak körülbelül a fiatalok 50-60 százalékának helyzete konzisztens. A 20-24 éves csoportban biológiailag érett 80 százalék, pszichés értelemben 53 százalék, míg társadalmi szempontból 21 százalék nevezhető érettnek. A legidősebb 25-29 éves korcsoportban érettnak számít biológiai szempontból 79 százalék, pszichés szempontból 65 százalék, míg társadalmi értelemben 55 százalék” (uo. 315-316). Kiemelik ugyanakkor, hogy a felnőtté válás mint életesemény a fiatalok többségének szubjektív megítélése szerint 18 éves kor körül következik be, jobbára a komoly párkapcsolatok idejével is egybekapcsolódva – viszont az egyharmaduk 21 éves korra teszi ezt, ami társadalmi dimenziókban még későbbre tolódik a valóságban, ha ennek a tanulmányok befejezése, saját kereset, önálló egzisztencia-teremtés vagy családalapítás is feltétele már, ami későbből visszatekintve az önértékelés folyamatába is belejátszik, maguk a fiatalok „fiatalsággépébe” is beavatkozik. Mindössze tízből három fiatal él meg 27-30 éves korára saját keresetéből és kivívott önállósága folytán. Eközben a szubjektív életút-folyamat komponenseivel még elégedett, adatok szerint is javuló státuszú fiatalok egyre erőteljesebb perspektívatlanságra ébrednek, mintegy 45% véli úgy, hogy romlottak a környezeti megélhetési perspektívák. A státusz-észlelés azonban nemcsak az aktuális elégedettség-mutatóval jellemezhető, hanem ennek része a szubjektív anyagi helyzeten túl a családi bevételek és kiadások eloszlása is, melyben mindössze 7% minősül gondtalanul, rendszeres anyagi gondok nélkül élőknek, 11% azonban épp így kénytelen megélni, s az összarányokban nagyjából a fiatalok egyharmada képes szigorú beosztással átvészelni a mindennapokat. Itt az amerikai, svájci, német példákra épülő előzetes kutatások már előre jelezték a probléma-terképek összehasonlítási esélyét, de a 2000–2012 között lefolytatott négy nagymintás ifjúságtudatás problémakörei nem könnyen bizonyultak összevethetőeknek, még egy 12 komponensű elemsor esetében sem, amelyek hullámváltozásai és súlyponti kérdései az egzisztenciális (munkanélküliségi, lakás- és anyagi gondok) vagy stabilitási (céltalanság, kilátástalan jövőkép) problémaészlelés terén is több árnyalásra szorulnak lakóhelyi, életkori, iskolázottsági hatások terén, deviáns vagy kiszolgáltatottsági helyzetek alapján. E módszertani nehézség is visszahat az eredményekre, bizonytalanságot, vagy feltehetően, de fiatalok értékrendi besorolása szerinti skálázás is vallomás-értékű: a kilátástalanság 57, az anyagi nehézségek 45, drog és alkohol 23, morális problé-

mák és munkanélküliség 12%-a mellett a migráció kemény 1%-ot képviselt, az elvándorlás viszont új elemként került fel a korábbi évekhez képest ezzel kibővülő listára. Az „objektív” problémák a válaszadók szemében változó súllyal bírtak, a szubjektív hátterű egzisztenciális bizonytalanság viszont „egyre markánsabb ifjúsági problémaként körvonalazódott” (329. old.). A személyes életterben súlyosodó bizonytalanságok egyik nyilvánvaló kivezető útja, s ezzel a korosztály attitűdjeit meghatározó tónus is a kilátások korlátos voltával szembeállított migráció: a korosztályi „objektív” és a személyesebb szinten mérhető várakozások között meghatározó kapcsolat alakult ki. A legtöbb mobilitási vizsgálatban az önbevallás révén megkérdezett saját helyzetkép mutatta a saját státusz többre értékelését a szülőknél, s ez így van az adatfelvételek elmúlt harminc évében, szociálpszichológusok által is igazolt okokkal alátámasztva..., ez pedig a 2016-os felmérésnél nemcsak folytatódik, de már a társadalmi csoportbesorolásra is érvényessé lett: a legtöbben a középső csoportokba sorolják magukat, ami még a kissé javult iskolázottsági mutatók ellenére is komoly önámítás (345-348. old.), ugyanakkor épp a probléma-észlelés, az egzisztenciális stabilitás és a jövőendő kilátásokat megjelenítő típusok kaphatnak kiugró figyelmet, s vezetnek meghökkentő adatokhoz is: „2016-ban – a 2012-es arányt is jócskán meghaladva – a fiatalok legégetőbb problémaként a kilátástalanságot nevezték meg: a megkérdezettek 57%-a jelölte meg problémaként ezt a tételt. Ugyanakkor az is látható, hogy az egzisztenciális boldogulás szubjektív dimenziója mellett (kilátástalanság) az objektív jellegű problémák (anyagi nehézségek, szegénység) is egyre nagyobb arányban fogalmazódnak meg ifjúsági problémátípusként, amikor kortársaik nehézségeiről faggatjuk a fiatalokat” (348. old.). A 2016-os adatok a 2012-es arányokat is jócskán meghaladva, a megkérdezettek 57%-ának válaszából hallotta ki a kilátástalanság hangját. E szubjektív dimenzió és egzisztenciális próbatétel mellett a boldogulás akadályaként a növekvő szegénység is egyre nagyobb arányban fogalmazódik meg kifejezett aggódásként. S minél iskolázottabb valaki, annál erőteljesebben látja „a kilátások hiányát: 2016-ban a fiatalok mintegy egyharmada rendelkezett már valamilyen migrációs tervvel, azaz munkavállalás vagy tanulás miatt fontolgatta az ország elhagyását. Figyelmeztető jel, hogy a 20-24 éves korosztály 39 százalékának, míg a középiskolai végzettséget szerzett fiatalok 37 százalékának, míg a vidéki nagyvárosokban élők 40 százalékának vannak migrációs terveik. A fiatalok

külföldi mobilitási terveit alapvetően a munkavállalás motiválja. Többségük még ugyan nem hozott e téren végleges döntést, többnyire fontolgatják a hosszabb-rövidebb ideig tartó külföldi tartózkodást /.../ de a teljes korosztály 71 százaléka jobb megélhetés reményében vállalná az ország elhagyását, függetlenül attól, hogy jelenleg rendelkezik-e ilyen tervekkel vagy sem. Sajnos a kilátástalanság és a migrációs szándék közötti szignifikáns összefüggés – 2012-hoz hasonlóan – továbbra is fennáll. Azok a fiatalok, akik tervezik az ország elhagyását ezen a téren borúsabb képet látnak saját kortársaik helyzetét illetően”. A saját családjuk romló körülményeit látó fiatalok tehát nagyobb eséllyel is tervezik a migrációt, vagy ennek tervét, képzetét (348-349. old.).

A keserves jövőképek közötti útkereső pillantás mindenesetre nemcsak a messzi-távoli jobblétet, a globális piacon való kényszerű megfelelés készíttetését látja át, hanem körülmélel a saját világok lehetőségei között is. Oross Dániel – Monostori Kristóf *Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan! – ifjúságügy és civil világ* című tanulmányában épp ez a belülről kifelé és kívülről befelé aspektus érvényesül (350-371. old.). A szempontok mintegy makro-szintje az a teorikus alapfeltevés, hogy a társadalmak demokratikus szerveződési modelljében az érintettek rész tudnak venni a rájuk vonatkozó döntések előkészítésében, érdekképviseleti vitában, döntéshozatalban. Ahol mindez elmarad, ott a fiatalok érdekérvényesítési képessége is csökevényes marad, érdekeik nem fejeződnek ki vagy csak esetlegesen juthatnak befolyásoláshoz. Így hát elemi érdekük lenne e cél elérése, aktivitásra készíttetés megfogalmazása, közösségi képviseleti formák és részvételi aktivitások kifejezése, ami elsősorban saját mikrokörnyezetük (otthoni szocializáció és iskolai formálódás nyomán), a helyi terekben és szolgáltatások szintjén kaphat hangot, erre vonatkoznak percepcióik és cselekvéseik is. A demokratikus politikai terekben elvben „az *'állampolgárság'* és a *'közösség'* egymáshoz szorosan kötődő fogalmak, és a demokratikus részvételt ösztönözni kívánó programok létrehozatalára helyi szinten van szükség”, az ifjúságra fókuszáló szolgáltatások és intézmények segítik valamely ifjúságpolitika kialakítását is (350. old.). E tanulmány előbb a MIK 2016 eredményein keresztül a fiatalok lokális, civil szervezetei által kínált programokat hozza összefüggésbe az élethelyzet és a társadalmi viszonyok kérdéseivel, majd kitér a közéleti érdeklődésre, szervezeti kötődésekre, érdekközvetítési esélyekre, a lehetőségek kihasználtságára, végül a fiatalok demokráciához kapcsolódó vi-

szonyrendszerét ismerteti. Az 1971-ben létrehozott, majd a rendszerváltás folyamatában megszüntetett ifjúsági törvény hiányában a fiatalok helyzetével kapcsolatos problematikák hol az önkormányzatokhoz kerültek, hol adminisztratív szabályozásba, hol pénzügyi kiszolgáltatottságba, de a legkevésbé a szolgáltatások és társadalmi aktivitások körébe (351. old.). A tanulmány a tevékenységi kör szűkülésével, a civilitás és a közösségek kontextusában vizsgálja a részterületek mutatóit, ide értve a hatások, a politikai orientáció, a szervezeti aktivitás, a világnézeti vagy vallási besorolódás résztemáit, de arra a következtetésre jut, hogy a kérdezettek kétharmada szerint szükség volna ifjúsági szervezeti szolgáltatásokra, mintegy 50% szerint valahol a környezetében vannak ilyenek, de a többség számára ezek nem létező érdekképviselői formák intézményei, a korosztály többségét el sem érik az intézmények, a politika marad kevésbé befolyásolható világ, az érdekképviselő pedig nem ismeri és nem is testesíti meg a fiatalok érdekeit (368-370. old.).

A politikai elégedettségi mutatók és a 2008-2016 közötti hasonló tárgyú adatfelvételek valamelyest képet adnak a fiatal generáció politikai instanciáiról és a tágabb társadalmi környezet in adequát válaszairól, de a kötet záró tanulmánya további részkérdések felé kalauzolja az olvasót. Kabai Imre – Iharosi Tamás – Kabainé Tóth Klára *A társadalmi rétegződés empirikus vizsgálata a fiatalok körében egy speciális többdimenziós modell segítségével* című sokdimenziós módszertani tanulmánya (372-401. old.) vezet el részben ahhoz a komplex vizsgálathoz, mely a MIK 2016 adataira épülhettek, s részben ahhoz a saját módszertani újításon megalapozott értelmezési nézőponthoz, mely révén bizonyítani kívánják a Szerzők, hogy „a 'posztmodern világ' radikálisan átalakítja a magyar fiatalok életét a korábbi generációkhoz képest”. Ehhez olyan metodológiai újítást is bevezettek és teszteltek, mely „négydimenziós rétegződésmodell” alkalmazását

teszi lehetővé Kabai Imre és munkatársai fejlesztésében, az elméleti és empirikus szempontokat pedig a hazai társadalmi tagozódás legjelesebb képviselőivel folytatott szakmai vitára alapozták. A feltáró és elméleti innovációt is tartalmazó korszakos szempontrendszer tesztelése egyes Ifjúság-adatbázisokon immár egy többdimenziós megközelítési modellel kínál az életút, az elégedettség, a réteghelyzet, a szülői háttér és számos további klasszikus rétegeképző elemnél mélyebb vagy tagoltabb elemzéséhez, mely „reflexív projektum” alkalmazása itt, a MIK 2016 kutatásban további pontosítást kínál a társadalmi státusz, a réteg, az osztály, a közösség, az objektív életkörülmények és szubjektív elégedettségi mutatók, egyenlőtlenségi különbségek és további „társadalmi duzzogók” relevancia-modelljeinek áttekinthetősége felé. A módszertani nívóval tagolt és elméletileg igen széleskörűen alátámasztott elemzés meghaladja a középfokú társadalomkutatási ismeretekkel megáldott olvasók érdeklődési rutinját, így az alábbiakban ezt már nem igyekszem „kivonatossan” ismertetni.

A fenti könyvismertető mintegy túlzottnak is mondható ebben a terjedelemben. Megfontolásra ajánlom azonban magát a témakört: a fiatalok, korunk jövője, jelenünk közösségi nehézsége vagy „terhe” itt a fő témakör, s ebben nem a mi aggályunk, hanem a jövőendő fenyegető vagy kódos perspektívái kapnak hangot. Igaz, nem egészen és nem kivétel nélkül fiataloktól, de révükön, érdekükben, az egész magyar társadalom és környezete perspektivikus körképét megidézve szólalnak meg itt a szakmai téren elismert akadémiai kutatók és egyetemi oktatók. Ráadásul a kötet nem csupán felkiáltójeles jeladás, összegző áttekintés, elszomorító vagy reményt ébresztő látkép, hanem ellenbeszéd is, vitaanyag, melyben éppen nem a színésre illusztrált képmese a lényeg, hanem a zord drámaiságú adatok és értelmezések tág köre...

Illusztráció: mosolygós oldal, nem a fent bemutatott kötet címlapjáról, hanem az ujnemzedek.hu „alternatív valóságképét” hordozó propaganda-kiadványból.

A kép „infógrafikai” torzítása nem az én cselem, így látható a weboldalon!